

INFLUENȚA STĂRII DE EBRIETATE ASUPRA RĂSPUNDERII PENALE ÎN DREPTUL PENAL COMPARAT

Augustina BOLOCAN-HOLBAN, Mihaela VIDAICU

Universitatea de Stat din Moldova

Starea de ebrietate, alcoolică sau narcotică, de cele mai dese ori determină și influențează comportamentul infracțional al făptuitorului. Din aceste considerente, teoria dreptului penal, precum și jurisprudența stabilesc condiții speciale pentru aplicarea stării de ebrietate în calitate de circumstanță care agravează sau atenuează răspunderea penală. Legislația penală a diferitelor state prevede tipuri separate ale stării de ebrietate, modalitatea de a distinge gradul de ebrietate al persoanei, precum și influența acestuia la formarea și realizarea intenției infracționale. Scopul acestui articol este de a analiza impactul stării de ebrietate asupra tragerii la răspundere penală a unei persoane în diferite jurisdicții și modul de determinare a vinovăției.

Cuvinte-cheie: *stare de ebrietate patologică, stare de ebrietate fiziologică, circumstanță agravantă, circumstanță atenuantă, liberare de răspundere penală, individualizarea pedepsei.*

IMPACT OF INTOXICATION ON CRIMINAL LIABILITY IN COMPARATIVE CRIMINAL LAW

Narcotic or alcoholic intoxication is considered a factor that determines and influences the criminal behavior of the perpetrator. In this context, the criminal law theory and the jurisprudence establish specific conditions for application of this status as mitigating or aggravating circumstance for the criminal liability. Criminal law of different states provides specific types of intoxication, as well as means to distinguish intoxication grading scales and its impact on appearance and accomplishment of the criminal intent. The main aim of this article is to analyze the influence of intoxication on criminal liability of the perpetrator in different jurisdictions and the way to establish his/her culpability.

Keywords: *pathologic intoxication, physiologic intoxication, aggravating circumstance, mitigating circumstance, exoneration of criminal liability, individualization of the punishment.*

În contextul individualizării pedepsei penale, o deosebită importanță au circumstanțele atenuante sau agravante. Ele sunt diverse împrejurări, situații de care nu depinde realizarea conținutului legal al infracțiunii în forma sa de bază. Circumstanțele atenuante, precum și cele agravante se referă la fapta sau la făptuitor, influențând gradul de pericol social concret al faptei, agravând sau atenuând răspunderea inițială a făptuitorului. Instanța de judecată va trebui să țină seama numai de acele împrejurări sau fapte care atrag o reducere sau sporire simțitoare a gradului de pericol concret al faptei, în ansamblul lor și nu luate izolat.

Prin criterii generale de individualizare a pedepsei se înțelege cerințele stabilite de lege, de care este obligată să se conducă instanța de judecată la aplicarea fiecărei pedepse, pentru fiecare persoană vinovată în parte. Legea penală acordă instanței de judecată o posibilitate largă de aplicare în practică a principiului individualizării pedepsei penale. Astfel, la alin.(1) art.75 CP RM legiuitorul prevede că „persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții generale a prezentului cod. La stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de gravitatea infracțiunii săvârșite, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, de influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia” [1].

Starea de ebrietate este o circumstanță agravantă. Totodată, potrivit lit.j) art.77 CP RM, în cazul săvârșirii infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate, provocată de consumarea substanțelor menționate la art.24, instanța de judecată este în drept, în funcție de caracterul infracțiunii, să nu considere aceasta ca o circumstanță agravantă. În conformitate cu prevederile art.24 CP RM, persoana care a săvârșit o infracțiune în stare de ebrietate, produsă de alcool sau de alte substanțe, nu este liberată de răspundere penală. Cauzele ebrietății, gradul și influența ei asupra săvârșirii infracțiunii se iau în considerare la stabilirea pedepsei. Legiuitorul definește, în alin.(1) art.134¹² CP RM, starea de ebrietate ca fiind starea de dereglare psihofuncțională a organismului survenită în urma consumului de alcool, de substanțe narcotice, psihotrope și/sau de alte substanțe cu efecte similare [1].

Potrivit Hotărârii Plenului CSJ cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale, nr.8 din 11.11.2013, la soluționarea chestiunii privind considerarea drept circumstanță agravantă săvârșirea infracțiunii în stare de ebrietate, survenită în urma consumului de băuturi alcoolice sau mijloace narcotice

sau toxice (art.77 alin.(1) lit.j) CP), instanțele de judecată trebuie să verifice datorită căror circumstanțe persoana a ajuns în această stare. Îndeosebi, poate să nu fie considerată ca circumstanță agravantă starea de ebrietate a minorului în timpul săvârșirii infracțiunii, dacă el a fost adus premeditat la această stare pentru a săvârși infracțiunea [2]. Astfel, în funcție de caracterul infracțiunii, instanța de judecată este în drept să nu considere aceasta ca o circumstanță agravantă. În plus, la lit.i) art.76 CP RM se prevede că săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate, provocată de consumarea involuntară sau forțată a substanțelor menționate la art.24 sau de consumarea de aceste substanțe fără a fi conștientă de efectul lor, reprezintă o circumstanță atenuantă.

Reglementările existente în legislația penală a Republicii Moldova nu sunt o novație nici pentru alte sisteme de drept. În alte sisteme de drept, atribuirea stării de ebrietate la categoria circumstanțelor agravante se apreciază dacă starea care a influențat nemijlocit comiterea infracțiunii a fost una voluntară sau involuntară.

În legislația penală a României, starea de ebrietate, denumită starea de beție, este o intoxicație acută cu alcool etilic sau cu alte substanțe. Această stare poate avea mai multe variații:

- stare de beție rece – beție provocată de stupefiante (morfină, cocaină, hașiș, opiu etc.);
- stare de beție alcoolică – beție consecutivă ingerării unei mari cantități de alcool;
- stare de beție voluntară – beție provocată de consumarea benevolă de substanțe care produc acest efect [4].

Beția voluntară este starea în care ajunge o persoană care consuma voit bauturi alcoolice ori substanțe al căror efect ebriant îl cunoaște. În doctrina penală, beția voluntară este cunoscută sub două forme: beție voluntară simplă și beție voluntară preordinată. Importanța acestei distincții constă în consecințele juridice pe care le poate avea asupra răspunderii penale.

Beția preordinată sau premeditată este întotdeauna o circumstanță agravantă a răspunderii penale, deoarece persoana și-a provocat anume această stare pentru a avea mai mult curaj în săvârșirea faptei ori pentru a o invoca drept scuză a săvârșirii faptei. Dimpotrivă, beția simplă poate fi și o circumstanță atenuantă, căci făptuitorul, în momentul când și-a provocat această stare, nu avea intenția să săvârșescă o faptă prevăzută de legea penală;

- stare de beție accidentală sau involuntară – beție produsă în mod fortuit, fără voia persoanei ajunse în această stare.

Starea de beție accidentală și completă înlătură caracterul penal al faptei. Starea de beție voluntară completă nu înlătură răspunderea penală, dar poate constitui, după caz, fie o circumstanță atenuantă, fie o circumstanță agravantă (de ex., când făptuitorul și-a provocat dinadins această stare – beție preordinată) [3].

După gradul de intoxicație cu alcool ori alte substanțe, beția poate fi: completă sau incompletă.

Beția incompletă, după cum arată și denumirea, se caracterizează prin aceea că intoxicația cu alcool ori alte substanțe ebriante este într-o fază incipientă, manifestată, de regulă, prin excitabilitate și impulsivitate. În această stare, capacitatea persoanei de a înțelege și de a voi nu este abolită, ci doar slăbită.

Starea de beție este completă doar atunci când procesul de intoxicare cu alcool sau alte substanțe este atât de avansat, încât a dus la paralizarea energiei fizice și la totală întunecare a facultăților psihice ale persoanei, aceasta nefiind stăpână pe mișcările ei fizice și neavând capacitatea de a înțelege și a voi, aflându-se, în mod obiectiv, la limita stării de iresponsabilitate.

Se deosebesc două forme de ebrietate calitativ diferite: starea de ebrietate fiziologică și cea patologică, prima fiind cea vizată de art.24 CP RM, care nu exclude răspunderea penală.

Starea de ebrietate fiziologică nu exclude caracterul medical al iresponsabilității. Această stare survine treptat prin consumul conștient de băuturi alcoolice. De aceea, responsabilitatea nu se exclude atunci când infracțiunea este comisă de o persoană aflată în stare de ebrietate fiziologică, dat fiind faptul că consumul de astfel de substanțe este conștient și făptuitorul își dă bine seama de starea care poate să survină în urma acestui fapt. În stare de ebrietate fiziologică recepționarea realității obiective nu este complet denaturată; are loc o oarecare dereglare temporară a proceselor psihice, care se poate manifesta prin frânarea gândirii și reacției, a controlului asupra actelor sale. Or, într-o astfel de stare nu se pierde contactul cu realitatea, iar faptele poartă, ca și în cazul unui om treaz, un caracter motivat. În practica psihiatrică, în funcție de cantitatea și de caracterul băuturilor consumate, se disting 3 grade de ebrietate (simplă sau fiziologică): ușoară, medie și gravă. Cu cât gradul este mai avansat, cu atât mai mult se reduce atenția și reacția, recepționarea realității obiective, se reduce activitatea intelectuală, apare o dispoziție instabilă [7].

În cazul ebrietății fiziologice, indiferent de gradul de ebrietate al persoanei, nu poate fi vorba despre prezența criteriului medical și, de regulă, nici a celui juridic (deoarece nu se pierde total controlul asupra

conștiinței și stăpânirea actelor). În consecință, persoana care a săvârșit o faptă în stare de ebrietate fiziologică de orice grad, cu toate că au loc anumite dereglări ale proceselor psihice ale creierului, rămâne a fi subiect al infracțiunii și urmează a fi supusă răspunderii penale. Față de aceste persoane pot fi aplicate și măsuri de constrângere cu caracter medical, potrivit art.103 CP RM [1].

Starea de ebrietate patologică se deosebește de cea fiziologică sub aspect calitativ. În psihiatrie aceasta este privită ca o tulburare psihică temporară, care poate apărea și în cazul consumării unor cantități mici de alcool. Starea de ebrietate patologică apare pe neașteptate, este însoțită de o denaturare în recepționarea realității, iar faptele comise nu reprezintă o reacție la anumite evenimente ce au loc. Din aceste considerente, în practica psihiatrică aceste manifestări sunt privite ca psihoze de scurtă durată, iar persoanele care au săvârșit fapte în astfel de stare sunt recunoscute iresponsabile, datorită cumulării ambelor criterii ale iresponsabilității (medical și juridic) [7].

Menționând anterior că starea de ebrietate voluntară, în special, preordinată, este întotdeauna o circumstanță agravantă, evidențiem condițiile acesteia:

- făptuitorul să se fi găsit, în momentul săvârșirii faptei, în stare de beție provocată de alcool sau de alte substanțe;
- starea de beție să fie voluntară, adică să conștie din ingerarea voită de băuturi alcoolice sau alte substanțe;
- starea de beție să fie completă;
- fapta să fie prevăzută de legea penală și să constituie infracțiune; numai în acest fel beția completă va putea constitui, după caz, o circumstanță atenuantă sau agravantă [5].

Este important să evidențiem faptul că dacă circumstanțele agravante, menționate la alin.(1) art.77 CP RM, sunt prevăzute la articolele corespunzătoare din Partea Specială a Codului penal în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe agravante (ex.: alin.(2) și (4) art.264 CP RM). Aceeași regulă este valabilă și în cazul circumstanțelor atenuante, potrivit alin.(3) art.76 CP RM, care stipulează că, la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanța care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracțiunii [1].

Codul penal al Italiei, din punctul de vedere al unui factor agravant al stării de ebrietate, ocupă o poziție apropiată de Codul penal al Republicii Moldova, însă, sub alt aspect, este distinct prin fixarea unor condiții pentru a nu exclude responsabilitatea pentru infracțiunea comisă în astfel de stare: la art.92 alin.(1) se stabilește că „starea de ebrietate nederivată din caz fortuit sau forță majoră nu exclude și nici nu diminuează imputabilitatea”, iar la art.94 alin.(1) se stabilește că atunci „când infracțiunea este comisă în stare de ebrietate, și aceasta este abituală, pedeapsa se agravează”. De asemenea, art.92 alin.(2) CP italian dispune că „pedeapsa se agravează dacă starea de ebrietate era predeterminată scopului comiterii infracțiunii sau dacă e invocată drept scuză” [6].

Legislația penală franceză reține starea de ebrietate în calitate de circumstanță agravantă în delictele de omucidere și de vătămări corporale [8]. Însă, Curtea de Casare a Franței a decis în 1957 că influența stării de ebrietate asupra răspunderii penale este o chestiune de fapt și nu poate fi soluționată decât în funcție de fiecare speță în parte.

O soluție contrară a adoptat legiuitorul Spaniei. Potrivit art.21 nr.2 din Codul penal al Spaniei săvârșirea infracțiunii în stare de ebrietate, sub influența drogurilor sau a substanțelor psihotrope, comisă din cauza unei *adicción* (dependențe) grave, este considerată o circumstanță atenuantă. Mai mult decât atât, conform art.20 nr.2 din același Cod, persoana este liberată de răspundere penală dacă „...în timpul săvârșirii infracțiunii se găsește în stare de intoxicare deplină din cauza consumului de băuturi alcoolice, droguri toxice, stupefiante, substanțe psihotrope sau altor substanțe care produc efecte analogice, tot timpul când nu s-a urmărit intenția de a comite fapta prejudiciabilă...” [7].

În sistemul de drept anglo-saxon starea de ebrietate alcoolică sau narcotică este analizată de cele mai dese ori prin prisma influenței acesteia asupra modului de formare și realizare a intenției.

Codul penal-Model al SUA prevede în § 2.08 (5)(a) că starea de ebrietate reprezintă o tulburare a capacităților mintale sau fizice cauzată de introducerea substanțelor alcoolice sau narcotice în organismul uman. Codul penal-Model distinge trei forme ale stării de ebrietate: (1) starea de ebrietate propriu-zisă (definită *supra*), (2) starea de ebrietate autoindusă și (3) starea de ebrietate patologică [9].

Starea de ebrietate autoindusă este provocată de substanțe introduse cu bună-știință de către o persoană în propriul organism, care înțelege sau ar trebui să înțeleagă consecințele unei asemenea stări, dacă consumul

acestor substanțe nu a fost recomandat de către un medic sau nu poate constitui o justificare în cazul comiterii unei infracțiuni.

Starea de ebrietate patologică reprezintă o stare cu un grad avansat de ebrietate și este provocată de un consum excesiv de substanțe alcoolice sau narcotice, despre care persoana cunoaște sau nu că este susceptibilă.

Codul penal-Model mai face o precizare în § 2.08 (3): starea de ebrietate în sine nu constituie o boală psihică în sensul prevederilor acestui Cod.

Cu toate acestea, jurisprudența americană recunoaște că gradul de ebrietate poate influența definitiv asupra modului de formare și realizare a intenției făptuitorului. Acest lucru însă se manifestă diferit, în dependență de tipul infracțiunii comise și modul prin care starea de ebrietate exclude posibilitatea persoanei de a acționa într-un anumit fel.

Starea de ebrietate poate constitui o strategie bună de apărare doar dacă exclude unul dintre elementele obligatorii ale infracțiunii, indiferent dacă ea a fost provocată voluntar sau involuntar.

În anumite situații, făptuitorul este într-o stare de ebrietate cu un grad avansat, astfel încât nu poate să comită:

1) una dintre acțiunile care formează elementul obiectiv al infracțiunii, cum ar fi, de exemplu, în cazul jafului prin pătrundere (făptuitorul nu este în stare să se miște din cauza unui grad avansat de ebrietate, astfel încât nu poate sparge ușa și pătrunde în încăpere);

2) elementul subiectiv al infracțiunii, cum ar fi în cazul unui viol sau atac comis cu scopul de a viola victima (starea avansată de ebrietate nu-i permite făptuitorului să-și mențină intenția de a avea un raport sexual).

În aceleași condiții starea de ebrietate ar putea exclude și caracterul premeditat al infracțiunii, doar dacă este una suficient de avansată care provoacă pierderea abilității de a comite o infracțiune cu premeditare.

Atât jurisprudența, cât și doctrina americană fac distincție între starea de ebrietate voluntară și involuntară. Această clasificare este importantă în special atunci când starea de ebrietate este folosită pentru a exclude unul din elementele infracțiunii.

Starea de ebrietate voluntară este starea de ebrietate autoindusă de către persoană însăși. Ea poate exclude răspunderea penală doar dacă elimină un element al infracțiunii. Nu este suficient doar faptul că această stare pune făptuitorul într-o situație similară cu iresponsabilitatea.

Însă, în jurisdicțiile care se conduc de *Regulile M'Naghten* pentru stabilirea iresponsabilității, starea de ebrietate involuntară poate exclude răspunderea penală dacă făptuitorul nu înțelege natura și calitatea acțiunilor sale sau înțelege că acțiunea sa este greșită. În conformitate cu aceste reguli, pentru a invoca excluderea răspunderii penale este necesară demonstrarea că individul a fost afectat la momentul comiterii faptei de o lipsă de discernământ cauzată de o maladie mintală, încât el nu cunoaște natura și calitatea faptei comise, iar dacă cunoștea, el nu știa că ceea ce a făcut era imoral [10].

Astfel, starea de ebrietate involuntară poate rezulta în urma unei erori a făptuitorului cu privire la natura substanței consumate, cum ar fi în cazul în care o altă persoană l-ar fi mințit cu privire la cele consumate sau i-ar fi introdus asemenea substanțe în alte tipuri de băuturi.

În unele situații este considerată stare de ebrietate involuntară și consumarea substanțelor alcoolice sau narcotice sub imperiul constrângerii (deși instanțele de judecată sunt destul de restrictive la interpretarea categoriei de constrângere aplicată astfel încât să paralizeze voința persoanei).

Starea de ebrietate involuntară este prezentă și în situația când consumul a fost făcut la indicația sau în baza prescripției medicului.

Starea de ebrietate patologică poate fi involuntară numai în cazul în care făptuitorul nu cunoaște că poate avea o reacție atipică la substanțele consumate.

Un alt aspect discutat în doctrina și jurisprudența americană se referă la răspunderea penală a persoanelor dependente de substanțe narcotice și a alcooliceilor cronici. În cazul *Robinson versus California* Curtea Supremă a recunoscut neconstituțională o prevedere prin care se incrimina ca infracțiune „dependența de substanțe narcotice” a unei persoane. Curtea a menționat că: (1) în conformitate cu această prevedere, condamnarea este posibilă doar pentru statutul de persoană dependentă de substanțe narcotice, fără a fi nevoie de a proba consumul acestora sau o altă dereglare de comportament; (2) dependența este o boală și (3) dependența poate fi căpătată fără vinovăție sau involuntar (de exemplu, prin consumul regulat al unor substanțe narcotice prescrise de medic sau la naștere din cauza dependenței maternale). În baza prevederilor acestei decizii, unele instanțe de judecată au hotărât că ar fi o pedeapsă prea severă să condamni un alcoolic cronic pentru infracțiunea de consum public al băuturilor alcoolice. Totuși, aceasta nu înseamnă că persoanele dependente

de droguri sau alcoolicii cronici vor fi exonerati de raspundere penală pentru faptele comise într-o asemenea stare, datorită faptului că aceasta ar constitui o încălcare a principiilor de drept penal [11].

Observăm că în unele cazuri starea de ebrietate este privită ca o modalitate de a justifica comportamentul persoanei și ca o strategie de apărare alături de alte circumstanțe care pot influența tragerea la răspundere penală și mărimea pedepsei.

Legislația Republicii Moldova prevede posibilitatea aplicării stării de ebrietate atât în calitate de circumstanță agravantă (la discreția instanței de judecată), cât și ca circumstanță atenuantă (atunci când consumul este unul involuntar sau forțat) atunci când se decide categoria și mărimea pedepsei aplicate pentru comiterea unei infracțiuni. Cu toate acestea, starea de ebrietate poate fi regăsită și în calitate de semn calificat pentru unele infracțiuni prevăzute de Partea Specială a Codului penal (art.264).

Astfel, putem menționa că legislația penală a diferitelor state atribuie stării de ebrietate calitatea de circumstanță agravantă, dar în anumite condiții aceasta poate fi luată în considerare ca un factor care atenuază răspunderea penală sau o exclude, în dependență de efectele pe care le are asupra comportamentului făptuitorului și de tipul stării de ebrietate. Majoritatea statelor disting între starea de ebrietate voluntară și involuntară, iar ultima de cele mai dese ori constituie circumstanță atenuantă.

Bibliografie:

1. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat la 18 aprilie 2002, în vigoare din 12 iunie 2003.
2. Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.8 din 11.11.2013
3. <http://legeaz.net/dictionar-juridic/stare-de-betie-sau-ebrietate>
4. Codul penal al României, în vigoare din 1 februarie 2014.
5. MIRIȘAN, V. *Drept penal. Partea Generală*. București; Lumina Lex, 2004, p.154.
6. <http://www.legifrance.gouv.fr>
7. CARPOV, T., TUCA, E.M. Beția (starea de ebrietate) ca circumstanță atenuantă sau agravantă. În: *Studii Juridice Universitare*, 2009, nr.3-4.
8. DUMNEANU, L., GROSU, V., BOLOCAN-HOLBAN A. *Drept penal comparat* (suport de curs). Chișinău, 2014.
9. <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18>
10. DUMNEANU, L., GROSU, V., BOLOCAN-HOLBAN, A. *Drept penal comparat* (suport de curs), p.115.
11. WAYNE, R. La Fave. *Criminal Law*, West Group, 2000, p.422.

Prezentat la 04.04.2014